

JOSEF LOWAG
PRADĚDOVY POVĚSTI

© Nakladatelství Pavel Ševčík - VEDUTA

© Ilustrace Karolína Dohnalová

© Překlad Mgr. Helga Šedková

ISBN 978-80-86438-45-0

JOSEF LOWAG
PRADĚDOVY POVĚSTI

NAKLADATELSTVÍ
veduta
ŠTÍTY

Úvod

Kniha „Pradědovy pověsti“ je volným překladem vybraných pověstí z knihy Josefa Lowaga „Altvatersagen“ /1890/. Navazuje na první vydání překladů téhož autora pod názvem „Slezské lidové a hornické pověsti z Jeseníků“ z roku 2010 („Schlesische Volks – und Bergmannssagen“ /1903/).

Vedle líčení přírodních krás Jeseníků, které nás uchvátí věrným popisem krajiny, nás autor zavede do pohádkové říše trpaslíků, kterým vládne duch hor Praděd. Tyto pohádkové bytosti pomáhají dobrým lidem v nouzi, trestají zlo a odměňují dobro.

V pověstech se objevují názvy slezských měst, vesnic, bývalých hradů a jiných památných míst.

Věříme, že se této knize, která vypráví o dávné minulosti kraje, ve kterém žijeme, dostane vlídného přijetí a že přispěje k jeho dalšímu rozvoji. Kniha vychází v roce 2013, kdy si připomínáme 800. výročí udělení městských magdeburských práv Bruntálu. Tato skutečnost měla zásadní význam pro život v kraji pod Pradědem, vedla k cílenému rozvoji těžby a zpracování rud a s tím souvisejícímu osídlení Jeseníků.

Překladatelka Mgr. Helga Šedková děkuje za odbornou pomoc PhDr. Tomáši Niesnerovi a Mgr. Igoru Hornišerovi, za přepis a korektury Mgr. Jolaně Lolkové a PhDr. Františku Menšíkovi. Za organizační zajištění Klubu Za starý Bruntál a především pak nakladateli Pavlu Ševčíkovi.

Naší snahou je připravit k vydání další z knih Josefa Lowaga s názvem „Poustevník z Andělské Hory“ /1899/. V díle autor popisuje události, které přinesla třicetiletá válka do kraje kolem Bruntálu i do Bruntálu samotného. Je zde řada konkrétních jmen a událostí a především jsou popsány důsledky této války pro život obyčejných lidí v kraji pod Pradědem.

*Pavel Rapušák
Klub Za starý Bruntál*

Petrovy kameny

V době, kdy bylo Slezsko ještě většinou pustou krajinou s divokými zvířaty a osídlenou roztroušenými obydlími drsných pohanů, vládl v sousední moravské zemi kníže Rostislav. Ten byl horlivým přívržencem a šířitelem křesťanství mezi svými poddanými.

Rostislav si přál mít ve své zemi vlastní učení evangelia, aby moc německého církevního představenstva nenarušila nezávislost jeho země. Obrátil se proto na východořímského císaře Michaela s prosbou o poslání učitelů křesťanské víry. Císař mu vyhověl a kolem roku 863 přišli na Moravu Cyril a jeho bratr Metoděj. Moravští Slované s radostí přijali Svaté slovo evangelia. Byly zřízeny kláštery a školy a oba apoštolové sami vyučovali chudý, nevzdělaný lid, překládali knihy bible, žalmy a modlitby do slovanské řeči. Mezi těmi, kteří byli obráceni na křesťanskou víru, byli mnozí, kteří se stali ve svatém zanícení učedníky věrozvěstů a hlásali Slovo Boží po celé zemi – až do slezských hor. Mezi těmito učedníky byli dva muži, kteří se nebáli smrti a nebezpečí a dostali se až do údolí Sudet, obývané divokými pohanskými kmeny, aby tam šířili světlo křesťanství. Jeden z těchto mužů se nazýval Oclav, byl Slovan, druhý Petr byl Germán.

U pramene Moravice, kde se později nacházela Malá Morávka se svými železárnami, stály v oné době na vymýceném místě pralesa chýše, postavené z kmenů stromů. Byla to obydlí pohanských pasteveckých rodin, které vlastnily travnatá údolí hor pro pastvu svých stád. Panovalo tam drsné a studené podnebí

a stejná byla i povaha lidí. Kolem byl hustý a neproniknutelný prales.

Nad pustinou divočinou byla temná noc. Pastevci už dávno vyhledali se svými stády svá obydlí. Silný víchř hnal déšť na okence ze stromové kůry, která chránila otvory, nahrazující okna. Divoký lesní potok se řítí ze skal, vyvracel stromy, opouštěl místy břeh a zaplavoval údolí.

V jedné z chatrčí odpočívali kolem krbu čtyři muži divokého vzhledu, oblečení v kožešiny, s dlouhými plnovousy, které jim sahaly až k hrudi; jedna žena, jen spoře zahalená ve lněném oděvu, připravovala na ohništi večeři. „Dobře, že jsme ještě před setměním táhli domů s našimi stády, nyní za toho nečasu by to už nebylo možné a přenocování v lese by se mohlo stát pro lidi a dobytek záhubou“, řekl jeden z mužů, který se se svou mocnou stavbou těla podobal obrovi. „To je pravda, Odo“, odvětil druhý. „Pamatuj si, Arnulfe,“ začal třetí, „když nahoře na pláni v blízkosti svatého háje našeho mocného boha Thora sešle ten hromy a blesky a lehne tam tmavošedá mlha, tak přijde potom déšť a vichřice“. Sotva Germán, neboť pastýři byli Němci, vyslovil poslední slovo, ozval se před chýší hromový rachot.

„Ať nás ochrání bůh míru, mocný Treyr,“ křičeli muži, zatímco vyskočili a spěchali ven před chatrč. Při slabém světle, které pronikalo ze dveří, viděli jak v rozvodněném potoce leží mocný kmen stromu. Zadržené vody opustily břeh potoka a burácely proti chatrči, která byla v nebezpečí, že ji zakrátko proud vody odnese. Germánští pastevci se snažili s nasazením života překážku odstranit, ale marně; obrovský kmen se zapřítčil mezi dvě skaliska a vzdoroval lidské síle. Proud naplavoval stále více a více volného dřeva a skalních úlomků, až řečiště uzavřel a divoké vlny narážely velkou silou na stěny chatrče. Muži se snažili zachránit svá stáda skotu a ovcí za svitu louče, kterou zapálila vystrašená žena a dostat je do bezpečí. Ale nedařilo

se jim to. Divoký proud zničil dřevěný most, a tím znemožnil jakýkoliv únik. Nedalo se zachránit nic než holý život, a tak pastýři spěchali k blízkému pralesu, aby se vyšplhali na stromy, když chatrč a stáda zanechali osudu.

Tu zazněl tmou lidský hlas a prchající pohané uslyšeli poprvé křesťanský pozdrav: „Pozdrav Pán Bůh!“ Zůstali stát jako přimražení a věřili, že se zjevil jeden z jejich bohů. Při slabém světle louče, kterou nesla žena, vystoupily ze tmy dvě postavy v dlouhých kabátech a širokých kloboucích.

„Jste,“ řekl bázlivým hlasem Odo, „jeden z našich bohů? Oh, smilujte se nad námi! Prcháme před smrtí, která nám hrozí v bouřlivých vlnách. Když nejste jeden z našich bohů, co vás vede do našeho odlehlého skalnatého údolí?“

„My nejsme žádný z vašich bohů, ale vyslanci jediného svatého boha, který stvořil zemi, nebe s hvězdami a člověka a posílá nás k vám ve jménu Ježíše Krista, jeho syna, abychom šířili svaté evangelium.“ Tu znova zazněl od blízkého břehu silný rachot a vlny rozlomily kmen stromu jako slabý prut, který se řítí dolů starou cestou.

„Když je bůh, který vás k nám poslal silnější a mocnější než náš bůh Wodan nebo Thor, tak o něm rádi uslyšíme,“ řekl Odo dvěma cizincům. Potom muži spěchali k řece a vrátili se zpět s dobrou zprávou, že voda ustoupila a chatrč a stádo jsou zachráněny. „Učinil to bůh, o kterém jste mluvili, a který vás k nám poslal?“ zeptal se Arnulf, když se vrátil od řeky.

„V rukou božích je nebe a země, hrom a blesk a sluneční svit, jeho moc sahá do hlubin země a k výšinám hor a do údolí, bez jeho vědomí nepadne ani jeden vlas z vašich hlav,“ odpověděla tmavá postava.

„Tak pojdte s námi do naší chýše, vy muži mocného boha, ať se od vás dozvíme a poznáme, zda je mocnější než naši bohové, kterým přinášíme oběti ve svatém háji!“ řekl s úctou Odo.

Germánští pastevcí a oba cizinci vykročili směrem k chýši. Brzy plápolal opět jasný oheň na vyhaslém ohništi. Cizinci vysvlékli své deštěm promáčené kabáty, dali je sušit ke krbu a přijali skromné jídlo, které jim pastevcí předložili. Cizinci byli silné, ale štíhlé postavy, ušlechtilých opálených tváří a tmavě černých plnovousů. Dlouhé lesklé kadeře jim padaly až k ramenům. Mladší se nazýval Petr, ten druhý, který se zdál o deset let starší, Oclav.

V jedné ruce s krucifixem, v druhé s evangeliem seznamovali pastýře během celé noci se stanovami křesťanství. S údivem se pohané dovídali slova o věčném životě a učení evangelia naplňovalo jejich duše.

Vichr a počasí se uklidnily a azurově modré nebe se usmívalo na květinami posetou zem. Slunce pozlatilo svými paprsky horské výšiny a údolí. Chór nespočetných ptáčků zpíval ve větších horských velikánů, jakoby věděl, že je den Páně. Před chýší klečeli podél břehu pastýři a žena ve svatém rozjímání. Všichni přijímali křest z rukou božích zvěstovatelů a poprvé začali světit den Páně jako křesťané.

Příchod obou zbožných mužů a obrácení jedné rodiny nezůstalo bez povšimnutí ostatních pastevců, sídlících v údolí. Pln zuřivosti přísahal houf pohanů odpadlíky svých bohů příšerně potrestat. Oclav a Petr měli být také obětováni pohanským bohům.

Několik dnů poté se dozvěděli Oclav a Petr od Oda, že nahore na vyvýšenině pohoří, kde se nachází holá pláň, se má konat při svitu měsíce v posvátném háji boha Thora obětní slavnost. Odo poznal z divokého a trucovitého chování ostatních pastevců, že proti nim a dvěma křesťanům osnují něco zlého.

Několik hodin před slavností vystoupili všichni k posvátnému háji, kde se uprostřed nacházela mocná šedá skála a připev-

nili na ni z kmene stromu upravený kříž. Potom tam očekávali začátek obětní slavnosti.

Pomaloučku stoupal na vzdáleném horizontu měsíční kotouč, když se nahore na pláni objevil houf divokých postav, oděných do zvířecích kožešin a s povykem se blížil k posvátnému háji. Náhle zůstal houf stát jako očarovaný; ze skalnaté výšiny se skvěl, ozářený stříbrným svitem měsíce, mohutný kříž. Pod ním klečeli Oclav, Odo s Arnulfem a s jeho rodinou. Petr s křížem v napřážené ruce začal hlásat evangelium; jak se na zemi stále více rozšiřuje a oni dva přišli jako poslové Boží, aby nevědomému pohanskému lidu přinesli světlo věčného života.

Tu přistoupil ke skále jeden z pohanů a začal: „Cizinci, přišli jste, abychom odpadli od bohů našich otců, mocného boha hromu Thora a ještě mocnějšího boha Wodana; vstoupili jste do našeho posvátného háje, a tím podnítili hněv našich bohů a také náš, který může být odčiněn pouze vaší krví. Dolů s vámi! Bohové již touží po vaší krvi, po obětování vašich životů. „Dolů ze skály! Smrt vám!“ řval divoce houf pohanů.

Petr a Oclav se pokusili láskyplnými slovy mírnit divokou mysl pohanů, ale marně. Ti zvedli kameny a házeli je na skálu; někteří se už vyšplhali po příkré stěně, aby shodili ze skály své oběti. Oclav a Petr klečeli pod křížem vedle Oda s jeho rodinou a s modlitbou očekávali mučednickou smrt.

Jakmile se objevili divocí pohané na skále, uchopili Oclava a Petra a svázali je provazy na ruku a na nohu. Totéž udělali Arnulfovi, Odovi a jeho lidem. Pod skalní stěnou potom zapálili velký oheň. Nyní se objevil na skále staršina pohanského kmene, který byl knězem boha hromu Thora. Byl obrovské postavy s dlouhým bílým až na ramena padajícím vousem. Byl oblečen jako ostatní do zvířecích kožešin, kolem ramen měl přehozenou medvědí kůži a na hlavě kožešinovou čepici. V pravé ruce držel ostře nabroušený zabijácký nůž.

Přistoupil se zvláštními pohyby a posuňky blíže k Petrovi a Oclavovi a začal silným hlasem: „Thore, oh Thore, mocný bože hromu! Tvá ruka drží blesk, tvé slovo vichřici, tobě jsou podřízeny vlny na řece, déšť v ovzduší – tobě chci obětovat těla cizinců, abys kvůli jejich zločinu neobrátil svůj hněv proti nám. Chci je zabít jako obětní zvířata, abys našel v pachu jejich krve zalíbení a tebe s námi usmířil. Tyto odpadlíky,“ ukázal na Oda a na ostatní, „chci nechat shodit ze skály do žhavých plamenů.“

Strašlivý řev, dole shromážděného houfu, následoval po posledních slovech služebníka bůžků, jehož nůž, vytasený proti Petrově hrudi, se zableskl v měsíčním svitu. Pohané, kteří se nacházeli na vrcholku skály, se chystali Oda a jeho rodinu vrhnout do plamenů.

Tu z čistého nočního nebe sjel zářivý blesk proti skále. Smrtebná zbraň vypadla z rukou pohanského kněze, strašlivý úder hromu zachvěl zemí a z hlubin pod skálou se pomalu zvedl podivný zjev: postava starce s vážným, úctyhodným vzezřením, se stříbrně se lesknoucími vlasy pod baretem posazeným drahokamy a zdobeným volavčím perem. Dlouhý sněhobílý vous mu splýval až k hrudi a zlatý oděv ozdobený diamanty zahaloval jeho postavu. Kabát ze stříbrné látky měl volně přehozený přes ramena. V opasku se třpytilo zlaté kladivo a v pravici svítil barevným světlem hornický kahan.

Zástup pohanů klesl na zem a ječel: „Buď veleben, Thore, mocný bože hromu!“ „Já nejsem Thor, bůh vašeho bludu,“ zazněl hromový hlas, „nýbrž Praděd, duch tohoto pohoří. Byli jste blízko tomu, abyste potřísnilí své ruce nevinnou krví mužů na svatém území mé říše. Poslal je věčný Bůh, který stvořil svět duchů a lidí, abyste uslyšeli slovo Všemohoucího z jejich úst.“ Jako zdálky zněla hudba z tajemného světa duchů, při které pomalu mizel horský duch do lůna země.

Nyní začal, ještě na zemi ležící a svázaný Petr, opět hlásat evangelium. S posvátnou hrůzou naslouchali pohané Petrovým slovům, neboť ho začali považovat za bytost ze světa duchů. Pomalu a tiše začali odstraňovat pouta obětem, které děkovali Bohu za svou záchranu.

Začalo se rozednívat. Jako obrovský červený kotouč vycházelo slunce. Jeho první paprsky zkrášlily křest pohanských germánských pastevců, který jim Petr a Oclav v údolí Bílé Opavy udělili. Tento houf divokých pohanů založil jako první křesťanskou obec v pohoří Praděda. Petr tam zůstal jako duchovní pastýř a kázal Boží slovo na skále v bývalém posvátném háji. A tak byla tato skála už prvními křesťany nazývána „Peters Stein“ - Petrův kámen – nyní Petrovy kameny.

Petr si v blízkosti hory Praděd u řeky Opavy postavil chýši a malou kapličku. Nedaleko této kapličky vyvěral léčivý pramen k užitku a zdraví lidí. To byl první minerální pramen v údolí Opavy - pramen kyselky v lázních Karlova Studánka.

Gnom Oppo a kyselý lesní pramen

Nad výšinami a údolími Sudet se rozprostřela půlnoc. Tajuplně šuměly vršky stoletých stromů, které se vypínaly k nebi jako sloupy obrovského dómu. Matný svit měsíce spoře osvětloval mezi mraky pustou krajinu. Kolem praskajícího ohniště se utábořily tři postavy, zahalené do dlouhých kabátů. Dlouhé vousy rámovaly obličej mužů, kteří se odhodlali přenocovat v blízkosti kyselého lesního pramene vedle Petrovy chýše.

„Na co myslíš, Altmanne?“ začal řeč jeden z mužů, zatímco rozdmychával žár ohně. Oslovený muž odvětil: „Ještě neznám cestu, po které budu zítra putovat.“

„Počkejme na půlnoční hodinu, abychom uviděli mocného ducha hor Praděda. Ten bude řídit naše cesty a zavede nás tam, kde dřímají v hlubinách země vzácné kovy, které nás odmění za naši píli,“ řekl třetí z mužů. Byli to němečtí horníci, kteří prohledávali pohoří, aby našli vzácné kovy.

Tu se ozvaly z dálky tiché akordy jemné hudby a jasný paprsek náhle osvětlil šero v lese. Na nedaleké mýtině se objevila skupina trpaslíků v hornickém šatu s kapucemi. Ve spořádaných řadách kráčeli k lesnímu prameni gnómové, hrajíce na zvláštní hudební nástroje. Následovaly je ženské postavy nebývalé krásy, zahalené v bílé řízy, s dlouhými zlatými vlasy, ozdobenými kvetoucími lekníny. Byly to nymfy lesního pramene, které nesly na rudých vyšívaných polštářích misky ze zlata a stříbra. Na voze z čistého zlata, zdobeného křišťálem a drahokamy, seděl sám duch hor Praděd. Povož táhli dva draci a za ním pomalu a rozvážně kráčel gnóm, který nesl kromě kladiva a hornické-

ho kahanu ještě objemný svazek klíčů. Průvod uzavírali skřítki a trpaslíci, kteří metali kotrmelce a prováděli různé taškařice.

U lesního pramene se průvod zastavil, hudba ztichla a Praděd opustil svůj vůz. Nymfy přistoupily blíže k prameni.

„Vyprázdní svou zlatou misku do stříbřitě čistého pramene, nymfo Palustino!“ řekl Praděd. Dívčí postava, která stála nejblíže u pramene, do něj vysypala obsah misky. „Vyprázdněte všechny své nádoby do pramene!“ poručil Praděd i ostatním nymfám, „ať je jeho voda chutná a dá sílu zmírnit bolesti a choroby lidského pokolení!“ Poté, co i ostatní nymfy vyprázdnily obsah svých nádob, pili gnómové, skřítki a trpaslíci z křišťálových pohárků z hlubin tryskající vodu.

Altmann a jeho druhové se zvedli a kráčeli pevně a odhodlaně vstříc Pradědovi. Skřítki a trpaslíci se plaše schovali do skalních rozsedlin, nymfy zmizely ve vlnách řeky Opavy a pouze gnómové zůstali na svých místech za duchem hor.

„Mocný králi hor,“ začal Altmann poté, co se svými druhy padl na kolena, „nehněvej se na nás, že jsme vstoupili na posvátnou půdu tvé říše, abychom hledali vzácné kovy, které bychom vytěžili ku prospěchu lidstva. Ukaž nám, kudy máme putovat, abychom dosáhli svého cíle!“

Tu se slavnostně ozval jako vzdálené hřmění hlas ducha hor: „Ctění horníci, vaši prosbu jsem vyslechl a splním ji. Slyšíte, jak šumí vlny blízkého potoka? Písek v jeho řečišti obsahuje poklady, které hlídá dobrý gnóm Oppo a ten stojí zde vedle vás.“

Usmívaje se přistoupil malý gnóm se svazkem klíčů k Altmannovi a jeho druhům.

„Oppo,“ řekl Praděd, „nařizuji ti předat těmto mužům klíč ke zlatu, které je schováno v písku řečiště! Kouzlo, které dělalo zlato neviditelným, ať zmizí!“

Pomalou uvolnil Oppo ze svazku jeden zlatý klíč, který předal Altmannovi se slovy: „Vezměte si ho! Odhalí vám poklady to-